SOOL ry:n lausunto: Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon ensimmäinen osa Strateginen toimintaympäristöanalyysi sekä skenaarioita vuoteen 2045

Suomen Opettajaksi Opiskelevien liitto SOOL ry kiittää mahdollisuudesta antaa asiantuntijalausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle liittyen VNS 7/2025 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 1. osa Strateginen toimintaympäristöanalyysi sekä skenaarioita vuoteen 2045.

Suurin osa yhteiskunnallisista ilmiöistä vaikuttaa ja heijastuu opettajan työhön ja kasvatus- ja koulutusalan kentälle, jolla on vaikutusta opettajankoulutuksen sisältöihin, sitä sääteleviin tahoihin sekä opiskelijavalintoihin. Kuten tulevaisuusselonteon 1. osassa todetaan, osaaminen on Suomelle monialaisesti katsottuna merkityksellinen, jopa kohtalokas tulevaisuustekijä. Siitä vastuun kantavat painavimmin opettajat omissa tehtävissään läpi koko koulutusjärjestelmän.

Koulutusjärjestelmän osia ei voi tarkastella toisistaan irrallisina instituutioina, vaan ne tulee hahmottaa kokonaisuuden muodostavana polkuna varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen, sisältäen vapaan sivistystyön. Tämä tarkoittaa myös opettajankoulutuksen tarkastelua yhtenäisen, jaetun pedagogisen ammattilaisuuden ja yhteisen opettajuuden näkökulmista. Esimerkiksi varhaiskasvatuksen roolia oppimisen edellytyksiä tasaavana ja varmistavana pedagogisena instituutiona ei tule sivuuttaa, vaan sitä tulee vahvistaa osana koko koulutusjärjestelmän mahdollisuuksien yhdenvertaisuuden kehittämistyötä.

Tulevaisuuselonteon 1. osassa tunnistetaan tarve panostuksille koulutukseen. On tärkeää, että se hahmotetaan aktiivisten toimien ja päätösten tuloksena, ei passiivisena tuotoksena muun toiminnan ohessa. **Koulutukseen panostamisen tulee tarkoittaa myös panostuksia opettajankoulutukseen,** jossa opiskelijaa kohden osoitettu rahoitus on pienentynyt yli kolmanneksella viimeisen vuosikymmenen aikana.

Useamman tulevaisuusskenaarion kohdalla tarvittavaksi toimenpiteeksi on nostettu koulutustason nosto. Tämä on tavoitteena kannatettava. **Tulee kuitenkin huolehtia, ettei koulutustason nosto tarkoita osaamisen tason laskua:** tilastollisen korkeakouluttautuneiden määrän nousun taustalla ei saa olla korkeakoulujärjestelmän, tutkintokokonaisuuksien tai opintojen laadun

heikkeneminen tai vaatimustason laskeminen. Esimerkiksi maksullisten väylien, kuten avoimien korkeakoulujen tutkinnonanto-oikeuden myöntäminen ei ole yhdenvertainen tai laadukas tapa nostaa korkeakoulutettujen tasoa.

Laajemmin koulutustason noston keskustelussa tulee huomioida Suomen vahva julkisen koulutuksen perinne. Koulutusjärjestelmän yksityistämisen lopputuloksia voidaan tarkastella Ruotsissa, jossa koulutuksen yhdenvertaisuus ja laatu ovat molemmat kärsineet koulujärjestelmän yksityistämisen mahdollistavien päätösten myötä.

Opettajankoulutus laaja-alaisen pedagogiikan asiantuntijuuden tuottajana

Suomalaisen opettajankoulutuksen erityislaatuisuus perustuu sen vahvan ja pitkän tutkimukseen ja teoriaan pohjautuvan, sekä niitä käytännön taitoihin kytkevän perinteeseen. **Lähtökohtaisesti opettajankoulutusta tulee kehittää tutkimukseen perustuvan näytön pohjalta, eikä poliittisen ohjauksen myötä.** Pedagogiselta ja didaktiselta koulutukseltaan laadukas opettajankoulutus tuo turvaa ja vakautta koulutuksen kentälle, jotta perustaidot, turvallinen koulutusjärjestelmä sekä mahdollisuuksien yhdenvertaisuus voivat toteutua.

Opettajankoulutus tuottaa laadukasta, pedagogista asiantuntijuutta. Opettajan ammatti tulee hahmottaa laajemmin, kuin tiettyjen oppiaineiden opettamisen kautta, vaikka se onkin merkittävä osa työtä. Vastaavasti koko koulutusjärjestelmän tehtävä tulee tunnustaa substanssiosaamisen ja pelkästään työelämän tarpeita tuottavan instituution sijaan laajemman sivistystehtävän kautta.

Opettajankoulutuksen tulee keskittyä sekä laajan pedagogisen että ainedidaktisen ammattitaidon kehittämiseen. Suuntana opettajankoulutuksessa tulee välttää koulutuksen tuotannollisia puolia korostavan curriculum-teoreettisen suunnan vahvistumista, jonka toteuttaminen rapauttaa koulun ja tulevien opettajien valmiuksia kokonaisvaltaisen sivistyksen ja kansalaistaitojen oppimiseen ja opettamiseen.

Erityispedagogista osaamista ja erityispedagogisia sisältöjä tulee sisällyttää kaikkeen opettajankoulutukseen. Etenkin uuden oppimisen tuen mallin myötä oppijoiden moninaisuuden huomioiminen kuuluu entistä vahvemmin jokaisen opettajan

työtehtäviin. Erityispedagogisten sisältöjen sisällyttäminen kaikkeen opettajankoulutukseen tukee myös yhdenvertaisuuden ja inkluusion tarpeita ja tavoitteita.

Väestökehityksestä puhutaan selonteossa useammassa kohtaa, erityisesti maahanmuuttona Suomeen. Tästä näkökulmasta suomi toisena kielenä (S2) tai ruotsi toisena kielenä (R2) opetuksen näkökulmia sisältäviä opintoja tulee sisällyttää laajemmin osaksi niihin tutkintoihin, jotka antavat kelpoisuuden S2- tai R2-opetukseen. On huomioitava, että kyseessä on erilainen oppimäärä kuin esimerkiksi suomen kielen opetus, jonka vuoksi sen ainedidaktiset opinnot eivät täysin vastaa opetuksen tarpeisiin. Kelpoisuuden tulee jatkossakin perustua opettajan pedagogiseen ja didaktiseen osaamiseen muodollisuuksien sijaan.

Opettajankoulutuksen aloituspaikkojen lisääminen tarvitsee tuekseen pitkän aikavälin suunnittelutyötä, jossa huomioidaan alueelliset tarpeet. **Niiden kartoittamiseksi tulee perustaa opettajarekisteri**, jonka avulla saisimme ajankohtaista ja laadukasta tietoa muun muassa opettajien määrästä. Tämän lisäksi aloituspaikkojen lisäyksessä tulee huomioida riittävä opiskelijakohtainen rahoitus, jotta opintojen laatu ei kärsi.

Soveltuvuuskokeet ovat perustavanlaatuisesti tärkeä osa opettajankoulutukseen hakeutumista, korostaen opettajan työn merkityksellistä vastuullista tehtävää. Niiden avulla opiskelijavalinnat perustuvat vahvemmin tietoon valittujen opiskelijoiden motivaatiosta ja soveltuvuudesta alalle. Soveltuvuuskokeiden vaativuustasoa ei voida laskea, vaikka hakijoiden määrä tai osaamisen osoittamisen taso laskisi.

Epävakaa maailma ja opettajankoulutus

Opettajankoulutus on historiaa tarkasteltaessa ollut epävakaan, autoritäärisen vallan mielenkiinnon kohde, sillä koulujärjestelmä on helposti valjastettavissa esim. propagandan levittämiseen ja indoktrinaatioon. **Korkeakoulujen autonominen asema toimii tällöin opettajankoulutusta turvaavana tekijänä,** eikä opettajankoulutus olisi suoran poliittisten intressien ja ohjauksen alla. Toisaalta korkeakoulut voivat olla alttiimpia kaupallisten toimijoiden vallan käytölle.

Opettajan autonomian kaventuminen ja opettajankoulutuksen vahva poliittinen ohjaus voi johtaa tilanteeseen, jossa opettajankoulutuksen tehtävänä tuottaa muottimaisia pika- ja kirjatutkintoja laajan, tutkimusperustaisen ammattitaidon sijaan.

Vaihtoehtoisesti opettajien tehtäviä voidaan autoritäärisen vallan tai kaupallisten tahojen alla pyrkiä siirtämään epäkelpoisille toimijoille. Tästä näkökulmasta **opettajan ammattinimikkeen turvaaminen**, eli oikeuden ammattinimikkeen käyttöön myöntäminen vain opettajankoulutuksen käyneille, olisi merkittävä turvaava toimenpide.

Epävakaiden maailman tulevaisuusskenaarioiden kuvauksiin kuuluu oleellisesti kuplautuminen, polarisaatio sekä mis- ja disinformaation leviäminen. Erkaannuttavien ilmiöiden ehkäisystä tulee näissä skenaarioissa oleellisempi osa koulujärjestelmän tehtävää. Tällöin opettajankoulutuksessa tulisi myös huomioida kriisitilanteisiin valmistautumisen ja polarisaatiota ehkäisevien valmiuksien sisällöt. Lisäksi olisi tärkeää kiinnittää huomiota opettajien jatkokouluttautumisen mahdollisuuksiin näistä aiheista.

Tieteen asema

Opettajankoulutus on kasvatustieteelliseen tutkimukseen perustuvaa, jonka vuoksi kasvatustieteeseen panostaminen tukee opettajankoulutuksen tavoitteita ja tarkoitusta. **Yleinen ja poliittinen luottamus tieteeseen tukee opettajankoulutuksen arvostusta.** Vastaavasti tutkimuksen ja sivistyksen yleisen ja poliittisen arvostuksen lasku heikentää opettajankoulutuksen asemaa, joka voi näkyä esimerkiksi hakijapulana.

Opettajankoulutusinstituutioiden välinen yhteistyö ja opettajankoulutuksen sisällöllinen yhtenäisyys korkeakoulujen välillä voi toimia voimavarana. Parhaimmillaan se tarkoittaa sitä, että Suomessa koulutetaan tasaisesti laadukkaan koulutuksen käyneitä opettajia. Tällöin opiskelijoilla tulee olla pääpiirteittäin yhtäläiset mahdollisuudet hankkia opintojen kautta ja niihin perustuvia kelpoisuuksia esimerkiksi aineenopettajana, jossa ammattitaitoista opettajakuntaa olisi laajasti koko Suomen alueella. Käytännössä tätä voisi kehittää esimerkiksi korkeakoulujen opintotarjontaa laajentamalla, opettajaopintoihin laajemman sivuaineoption sisällyttämällä tai korkeakoulujen välistä yhteistyötä lisäämällä.

Opettajankoulutuksen tulevaisuustekijä: väestön vanheneminen ja opettajapula

Pohjoismaissa, Euroopassa ja laajemminkin maailmalla on nähtävissä yleistyvä opettajapula. Suomessa opettajapulasta puhutaan jo varhaiskasvatuksen osalta, eikä tilanne näytä kehittyvän parempaan suuntaan muidenkaan ammattiryhmien kohdalla. Opettajapulaa koskevassa keskustelussa on ratkaisevaa keskustella myös siitä, että opettajat ovat vahvasti eläköityvä ammattikunta, joka on itsessään opettajapulaa vauhdittava tekijä. **Tästäkin näkökulmasta opettajarekisterin perustaminen tuottaisi merkityksellistä tietoa opettajien nykytilanteesta ja työkaluja tulevaisuuden suunnitteluun.**

Työelämän laatu ja työhyvinvointi ovat yksiä merkittävimpiä veto- ja pitovoimatekijöitä kasvatus- ja koulutusalalla. Niistä huolehtimalla pidämme myös opettajankoulutusta houkuttelevana vaihtoehtona sitä harkitseville ja opintoihin hakeville. Esimerkiksi varhaiskasvatuksen tämänhetkinen heikko maine näkyy opintoihin hakevien, opinnot keskeyttävien ja opinnot loppuun suorittavien mutta muihin tehtäviin tai opintoihin suuntautuvien kertomuksissa.

Opettajankoulutuksen vetovoimaisuuteen vaikuttaa myös julkisen talouden tilanne, joka on suoraan liitoksissa koulutusjärjestelmämme mahdollisuuksiin opettajien palkkakysymyksissä ja työkentän resursoinnissa.

Lopuksi

Kaikkien haasteiden ja muutosten yhteiskunnallista vastuuta ei voida siirtää koulutusjärjestelmän tehtäväksi ja siten osaksi opettajankoulutusta. Sivistyksellisiä ratkaisuja tulee löytää monipuolisesti eri toimialoilta sekä toteutustavoista. Opettajankoulutus ja opetustyö voi olla yksi näistä ratkaisuista, mutta harkitusti ja tutkimukseen perustuvan näytön tuella.

Yhteiskunnallisten ratkaisujen laatiminen tarvitsee taustalleen moniammatillisia työryhmiä, joissa kasvatustieteellinen tutkimus ja opettajat tulee tunnistaa ja osallistaa osaksi.

Opettajankoulutuksen vetovoimaisuutta tulee kehittää, jotta alalle hakeudutaan moninaisista taustoista ja laadukkaalla osaamisella.